

Світлана Хлеб'юк

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м Ніжин

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В матеріалах статті висвітлено теоретичні і практичні аспекти проблема розвитку емоційної сфери дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано необхідність розвитку емоційного інтелекту як основи розвитку емоційно – чуттєвої сфери даної категорії дітей. Визначено роль емпатії як ключової компетенції емоційного розвитку вихованця з особливими освітніми потребами у позашкільній діяльності. Представлено сучасні підходи до вирішення проблеми розвитку емоційного інтелекту дитини з ООП у інклюзивному середовищі закладу позашкільної освіти.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційна компетентність, емпатія, дитина з особливими освітніми потребами, інклюзивне середовище закладу позашкільної освіти

Бурхливий темп соціальних змін сьогодення поставив перед суспільством актуальне і проблемне питання соціально-емоційного розвитку дітей та молоді, що полягає у поступовому опануванні ними соціокультурних досягнень суспільства, у формуванні здатності усвідомлювати себе, суспільне довкілля і взаємодіяти з його соціальними об'єктами. Для успішної соціальної зорієнтованості, людина має адекватно передавати емоційну забарвленість інформації та належним чином управляти власним емоційним життям. Емоційна компетентність життєво необхідна для ефективної та успішної соціальної взаємодії [3].

Проте, аналіз досліджень з цієї тематики, висвітлює наступну небажану тенденцію: поступово збільшується кількість дітей, що входять до так званої «групи ризику». Це діти, які проявляють тривожність, агресивність, ворожість (демонстративність) у поведінці; їм притаманна гіперактивність, відставання в розвитку і різні форми дитячої нервовості (невропатія, неврози, страхи). Тобто мають ті чи інші недоліки у формуванні емоційної сфери [1]. Вказані проблеми найчастіше зустрічаються у дітей, з психофізичними особливостями у розвитку, яких відносять до дітей з особливими освітніми потребами (ООП) [2]. Тому, проблема розвитку емоційної сфери цієї категорії дітей у позашкільній

діяльності є актуальною як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Наукову основу дослідження становлять: фундаментальні наукові положення про емоції, як особистісне утворення (І. Бех, В. Вілюнас, Б. Додонов, П. Симонов), особливості емоційного розвитку в онтогенезі (І. Бех, Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелєва); формування емоційної культури дитини (П. Єлисеєва, Л. Кондрашова, Л. Соколова, Л. Стрелкова).

Проблему емоційного розвитку дитини у різні часи досліджувала низка психологів та педагогів, таких як: Л. С. Виготський, Л. С. Зінківський, О. В. Запорожець, Л. І. Неверович, В. Т. Кудрявцев, Л. П. Стрелкова та ін.

Підсумовуючи результати останніх досліджень, можемо надати наступне визначення *емоційного інтелекту*. Це здатність ефективно розбиратися в емоційній сфері людського життя: розуміти емоції і емоційне підґрунтя відносин, використовувати свої емоції для вирішення завдань, пов'язаних з відносинами та мотивацією [5].

Цілісне уявлення про об'єкти, можна отримати за умови їх сприймання декількома органами чуття, за допомогою різних сенсорних систем (зір, слух, дотик, кінестетична чутливість); проводити їх аналіз усередині кожної сенсорної системи можливо тільки за умови спроможності співвідносити характерні ознаки об'єкта, ухвалювати рішення - на основі комплексної обробки отриманих даних.

Звідси, неважко передбачити, що відбувається із сприйняттям будь-якої інформації, у тому числі й емоційно-чуттєвої, у випадку коли один, або навіть декілька органів чуття працюють з вадами, або й зовсім не працюють. Сюди додамо «базову» емоційну нестабільність вказаної групи дітей, котра ще більш ускладнює процес соціалізації дитини з ООП.

Якщо ж розглядати дітей з недорозвиненням мовлення, за відсутності змоги чітко висловити свої почуття вербальним способом, на перше місце постає мова «невербальна». І саме здатність розуміти цю мову - одна із навичок розвинутого емоційного інтелекту.

Таким чином, проблема розвитку емоційного інтелекту дітей з особливими освітніми потребами - гостріша, та її розв'язання повинно передувати вирішенню того ж проблемного питання, по відношенню до дітей із загальним розвитком.

Зазначимо, робота з розвитку емоційного інтелекту дітей з ООП повинна проводитись за умови обов'язкового урахування вищеозначених обставин.

Емоції виконують ще одну важливу функцію - забезпечення соціальної підтримки. Перебуваючи під впливом стресової ситуації, дитина відчуває потребу поділитись своїм травматичним досвідом,

отримати соціальну підтримку та поради з приводу предмета своїх емоційних переживань,

Враховуючи, що носій тієї чи іншої психофізичної вади, перманентно існує у стані стресу, робота з розвитку емоційного інтелекту набуває ще більшої значущості.

Поряд з «особливими освітніми потребами» дітей, які мають вади розвитку, вирізняються і проблеми із засвоєнням соціальних норм. Отже, метою роботи з розвитку емоційного інтелекту вихованці закладу позашкільної освіти цієї категорії має бути: спроможність дитини гальмувати небажані або неадекватні прояви, дотримуватись правил соціальної поведінки; здатність до співпереживання, вміння усвідомлювати та відкрито виражати власні почуття, встановлювати зв'язки між емоційним станом і причиною, що його викликала, мати навички співробітництва, роботи в команді, з повагою і розумінням ставитись до особливостей різних (за віком, соціальним статусом) людей

Робота з розвитку емоційного інтелекту в закладі позашкільної освіти - це перш за все, поступове збагачення «емоційного словника» дитини, виховання *емпатії*, формування емоційної культури дитини дошкільного віку. Нагадаємо, що *емпатія* (від грец. *εμ* - у присутності, *πάθος* - почуття, пристрасть) - пасивно-споглядалне розуміння ставлень, почуттів, психічних станів іншої особи без активного втручання з метою надати дійову допомогу на відміну від симпатії, для якої характерне почуття приязні, прихильності, доброзичливості до когось [6, 116].

Процес емпатії є в основному інтелектуальним за своїм змістом. Саме тому ми розглядаємо означену проблему стосовно тих категорій дітей з особливими освітніми потребами, які мають збережений інтелект. Інша ж категорія дітей має отримувати психолого-педагогічний супровід за спеціальними програмами. Це викликано, перш за все тим, що головним завданням розвивальної роботи з цією категорією дітей є прищеплення соціально-побутових навичок. Розвиток *емпатії*, як ключової компетенції емоційного розвитку, в цьому випадку, нажаль, постає як надзвичайно складне завдання.

Успішність розвитку емоційного інтелекту дитини з ООП у інклюзивному середовищі закладу позашкільної освіти передбачає дотримання наступних організаційно-педагогічних умов: введення в зміст навчання додаткових завдань з розвитку емоційного інтелекту. Вони допоможуть відслідковувати розвиток емоцій, допоможуть навчити дитину висловлювати свої емоції. Практичні завдання будуть цікаві як дітям, так і дорослим тому можливо залучати до гри батьків або осіб, що її супроводжують. Досить просто використати емоції людини в картинках для дітей, роздрукувати їх. Потім можна пограти з дитиною в театр чи

магазин та спробувати зобразити емоцію на зображенні, використовувати різні головоломки і радість головоломка в тому числі. Завдання по допоможуть зміцнити особистість і будуть сприяти профілактиці проблем у розвитку, депресій, проявів жорстокості та інших негативних явищ. Вони дадуть здійснювати адекватну просвітницьку роботу з батьками дитини, котра має певне порушення, та з батьками дітей, які нормально розвиваються; забезпечити активну участь такої дитини у всіх видах діяльності, спілкування із однолітками, активної мовленнєвої практики, стимулювання учасників виховного процесу до сприймання і вживання різних форм мовлення в змінних умовах спілкування.

Педагогічна технологія «Лялька як персона» є однією із технологій розвитку емоційного інтелекту. Ця технологія дозволяє дітям з ООП ототожнювати, співпереживати, знаходити творчі рішення, щоб втішити ляльку, а також забезпечує можливість вирішення конфліктів у середовищі однолітків, розвиваючи емоційну компетентність дитини. Як інноваційний педагогічний підхід, названа технологія дає змогу в комфортний і незагрозливий спосіб долати ізольованість в колективі дитини з ООП, підтримувати тих, хто потерпає від неї; дає змогу кожній дитині відчути себе частиною спільноти однодумців.

Емоційна адаптація дітей із особливостями психофізичного розвитку є одним із найважливіших завдань для країни. Емоційний інтелект це один із найважливіших компонентів емоційної адаптації дитини з особливими освітніми потребами у соціальному середовищі. Важливим напрямком подальших наукових досліджень є підготовка педагогів позашкільля до оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками, для емоційного розвитку вихованців з ООП, що дадуть можливість створити ефективні умови їх успішної соціалізації

Список використаних джерел

1.Шпеник С. Діти групи ризику як об'єкт соціальної роботи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2011. Вип. 21. С. 212-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_21_74 (дата звернення 09.11.2022).

2.Компанець Н. М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з особливими освітніми потребами. Київ, 2018. 56 с.

3.Изард Кэррол Э. Психология Эмоций. Санкт Петербург: Питер, 2007. 464 с.

4.Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.

5.Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997. 376 с. URL: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn>